

Witold Stankowski

Józef Bogusz (1904–1993)

Józef Bogusz urodził się 11 września 1904 roku w Tarnopolu, zmarł 21 marca 1993 roku w Siegen (Republika Federalna Niemiec). Jego rodzicami byli Karol i Gustawa z domu Goldberg.

Józef Bogusz należy do grona wybitnych polskich chirurgów. Obok zawodu lekarza w sferze jego zainteresowań znalazły się zagadnienia etyki oraz historia medycyny. Józef Bogusz z początkiem wieku szkolnego uczęszczał w latach 1910–1914 do czteroklasowej Szkoły Powszechnej w Tarnopolu. Następnie w latach 1914–1919 uczył się w Polskim Gimnazjum w Wiedniu. Ostatnie trzy klasy gimnazjalne (do matury) spędził w III Państwowym Gimnazjum im. Króla Jana Sobieskiego w Krakowie. Maturę zdał w czerwcu 1922 roku. Studia medyczne ukończył w roku 1928 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. 2 maja 1928 roku nadano mu tytuł doktora wszech nauk lekarskich.

Rozpoczął pracę jako praktykant w Klinice Chirurgicznej Wydziału Lekarskiego UJ, początkowo pod kierunkiem prof. Maksymiliana Rutkowskiego, a później profesora Jana Glatzla. Odbił służbę w Wojsku Polskim w Szkole Podchorążych Rezerw Sanitarnych w Warszawie oraz na Oddziale Chirurgicznym 5. Szpitala Okręgowego w Krakowie. 1 lipca 1933 roku został mianowany starszym asystentem w I Klinice Chirurgii UJ. Tuż przed wybuchem II wojny światowej – 31 sierpnia 1939 roku – został zmobilizowany jako po-

rucznik lekarz. Brał czynny udział w kampanii wrześniowej 1939 roku. Znalazł się we Lwowie. Po zajęciu tego miasta przez wojska sowieckie pracował w Szpitalu Wojennym nr 604. Był ordynatorem oddziału chirurgicznego szpitala przy ulicy Kurkowej. Po napaści III Rzeszy na Związek Sowiecki udał się do Warszawy, gdzie mieszkał do upadku powstania w 1944 roku. Pracował na oddziale neurochirurgii szpitala im. Dzieciątka Jezus. Prowadził tam również przychodnię chirurgiczną. Podczas okupacji był także wykładowcą na tajnych kursach sanitarnych. Jako chirurg brał udział w powstaniu warszawskim. Był kierownikiem jednego ze szpitali powstańczych Armii Krajowej w dzielnicy Ochota. Po upadku powstania trafił do Ursusa pod Warszawą, gdzie pracował na oddziale chirurgicznym zaimprovizowanego tam szpitala. Pod koniec wojny (w lutym 1945 roku) powrócił do Akademii Medycznej w Krakowie. Swoją pracę zawodową związał z I Katedrą i Kliniką Chirurgiczną Akademii Medycznej/Uniwersytetu Jagiellońskiego (tzw. białą chirurgią). Od 1 lutego 1945 roku do 11 listopada 1948 roku był starszym asystentem I Kliniki Chirurgii. Następnie od 11 listopada 1948 roku do 30 września 1974 roku piastował funkcję kierownika I Katedry i Kliniki Chirurgii. Habilitował się w roku 1948 pracą *Zagadnienia złamań kręgosłupa powstałych w następstwie wypadków w zatrudnieniu*. W roku 1953 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. W uznaniu dokonań naukowych Rada Wydziału Lekarskiego kilkakrotnie występowała z wnioskami o nadanie mu tytułu profesora zwyczajnego, którego z przyczyn politycznych jednak nie przyznano.

Profesor J. Bogusz należał do krakowskiej szkoły chirurgów tarczycy. Obok choroby tarczycy zajmował się chirurgią żołądka, jelit i dróg żółciowych, a także zagadnieniami chirurgii wieku podeszłego. Udoskonalał techniki operacji, co zaowocowało zmniejszeniem śmiertelności w operacjach nadczynnego wola z poziomu 5,3% w latach 50. do poziomu 0,8% w końcu lat 60. XX wieku. Był w Polsce pionierem chirurgicznego leczenia nowotworów przełyku i wpustu, kurczu wpustu. Zajmował się wyborem właściwego sposobu znieczulenia oraz techniki zakładania sztucznego odbytu oraz problemami psychologicznymi związanymi z jego istnieniem.

Profesor J. Bogusz aktywnie działał na rzecz Towarzystwa Chirurgów Polskich. Był wiceprezesem, a w latach 1966–1968 prezesem Towarzystwa. Był także związany z Krakowskim Towarzystwem Lekarskim. Przez ponad 30 lat (1959–1993) pełnił funkcję jego prezesa. Był także członkiem wielu innych polskich i zagranicznych towarzystw naukowych, między innymi Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Międzynarodowego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka, New York Academy of Sciences, International College of Surgeons, World Academy of Art and Science, Société Internationale de Chirurgie, Związku Lekarzy Polskich w Ameryce, Société Européenne de Culture. Przeszedł na emeryturę w roku 1974.

Pozostawił po sobie wiele znaczących publikacji: blisko 200 prac naukowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym, poświęconych zagadnieniom polskiej chirurgii, zagadnieniom deontologii, historii medycyny, między innymi *Lekarz i jego chorzy*, *W służbie zdrowia i życia ludzkiego*, *Zarys dziejów chirurgii polskiej*, *Sylwetki chirurgów polskich*, *Profesorowie Wydziału Lekarskiego UJ jako uczeni i żołnierze ruchu oporu*. Jest autorem kilku podręczników akademickich adresowanych do lekarzy i średniego personelu medycznego: *Chirurgia dla pielęgniarek* (1964), *Encyklopedia dla pielęgniarek* (1990).

Był współzałożycielem i redaktorem „Zeszytów Oświęcimskich”, dodatku do „Przeglądu Lekarskiego”. Za swoją działalność naukową oraz społeczną został wyróżniony wieloma odznaczeniami. Za wkład w budowę relacji polsko-niemieckich został odznaczony w 1988 roku przez prezydenta Niemiec Richarda von Weizsäckera Wielkim Krzyżem Orderu Zasług Republiki Federalnej Niemiec. Ponadto był kawalerem Krzyża Komandorskiego z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski. Uzyskał tytuły honorowe: Zasłużony Nauczyciel PRL, Zasłużony Lekarz PRL. Za udział w powstaniu warszawskim otrzymał Warszawski Krzyż Powstańczy, który cenił sobie szczególnie.

Właściwe nazwisko J. Bogusza to Birkenfeld. Na rodzinie Birkenfeldów, jak na wielu rodzinach żydowskich, odcisnęło się piętno Holokaustu czasu II wojny światowej. Rodzice Józefa wraz z pozostałą częścią rodziny zostali zamordowani. Józef ocalał dzięki katolickiemu aktowi urodzenia brata żony. Przyjął nazwisko Bogusz. Rok po wojnie, od 29 marca 1946 roku, zaczął formalnie używać tego nazwiska. Do nazwiska Birkenfeld nie powrócił.

Birkenfeldowie-Boguszowie to czteropokoleniowa polsko-żydowska rodzina lekarska wywodząca się z Tarnopola. Ojciec Józefa, Karol (1873–1942), ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, uzyskując tytuł doktora nauk medycznych. W ślady ojca poszedł Józef. Zawód lekarza kontynuują dzieci Józefa: syn Maciej, lekarz toksykolog, związany między innymi z Zakładem Medycyny Sądowej Instytutu Ekspertyz Sądowych i Kliniki Toksykologii, specjalista w Republice Federalnej Niemiec i Arabii Saudyjskiej, oraz córka Elżbieta Bogusz-Kahl, doktor nauk medycznych. Wnuk prof. J. Bogusza, syn córki, Bartłomiej, również został lekarzem specjalizującym się w informatyce medycznej i pracownikiem naukowym na uniwersytecie w Bochum (RFN).

Profesor J. Bogusz obok swojej pracy zawodowej zaangażował się w prace dokumentacyjne poświęcone zagadnieniu zdrowia podczas II wojny światowej. Wspólnie z prof. Antonim Kępińskim i dr. Stanisławem Kłodzińskim na łamach renomowanego czasopisma „Przegląd Lekarski” wydawał wspomniane „Zeszyty Oświęcimskie”. Publikowano w nich prace dotyczące prze-

żyć więźniów obozu KL Auschwitz-Birkenau, stanu ich zdrowia, doznanych przeżyć, wstrząsów, urazów. Prace opublikowane w ramach badań nad syndromem Auschwitz zostały także wydane w języku niemieckim, w antologii składającej się z dwóch tomów, oraz doczekały się wydania angielskojęzycznego. Profesor J. Bogusz w znacznym stopniu przyczynił się do gromadzenia materiałów o zbrodniach nazistowskich. „Zeszyty Oświęcimskie” były wydawane pod auspicjami prof. J. Bogusza przez 31 lat. Dzięki zaangażowaniu redaktora w merytoryczne prowadzenie tego wydawnictwa zakwalifikowano je do najbardziej uznanych publikacji w zakresie historii powojennej europejskiej i światowej medycyny. „Zeszyty Oświęcimskie” stały się niezwykle ważnym forum naukowym polskim i międzynarodowym, na którym dyskutowano o zbrodniach dokonanych przez niemieckich nazistów podczas II wojny światowej. Jednocześnie stały się ostrzeżeniem dla przyszłych pokoleń, aby nie dopuścić do powtórzenia się tragedii – zbrodni, która kojarzy się z nazwą Auschwitz. Józef Bogusz, angażując się w pracę społeczną na rzecz tego monumentalnego dzieła, uważał, że rozliczenie się z przeszłością jest także warunkiem, podstawą budowy pojednania polsko-niemieckiego. Dlatego „Zeszyty Oświęcimskie” były dwukrotnie nominowane przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej do Pokojowej Nagrody Nobla.

We wspomnieniach lekarzy, koleżanek, kolegów, uczniów pozostał w pamięci jako wspaniały, oddany zawodowi lekarz oraz wielki humanista. Zdanie wypowiedziane przez Profesora weszło do systemu wartości ludzi związanych przysięgą Hipokratesa: „Nie zajmowałem się medycyną i nie leczyłem ludzi chorych po to, aby żyć, ale żyłem po to, aby zajmować się medycyną i aby leczyć ludzi”. Nader trafna jest jedna z opinii o prof. J. Boguszu:

[...] swoją działalnością naukową i organizacyjną przyczynił się znacząco do rozwoju chirurgii w naszym kraju i dobrze zasłużył się nauce polskiej i całej społeczności lekarskiej. Doświadczenie, wielkie poczucie obowiązku i odpowiedzialności, dbałość o pacjenta, kultura, takt, a także urok osobisty zjednały prof. Józefowi Boguszowi ogólny szacunek. Jego życie – wyjątkowo bogate, twórcze i pełne wielkich pasji – jedną z nich była również muzyka, którą kochał i rozumiał, gdyż sam grał na fortepianie – stanowi piękną kartę w historii polskiej medycyny (R. Pagacz-Moczarska, *Życie pełne...*, wspomnienie prof. dr. hab. M. Barczyńskiego).

Profesor J. Bogusz był pasjonatem muzyki fortepianowej. Grał na swoim fortepianie, który następnie подарował Towarzystwu Lekarskiemu Krakowskiemu. W 100. rocznicę urodzin odbyła się sesja naukowa pod patronatem ówczesnego rektora UJ, prof. dr. hab. Franciszka Ziejki, poświęcona życiu i działalności tego wspaniałego lekarza. Uczestnicy sesji wysłuchali między innymi preludium chorałowego Jana Sebastiana Bacha, wykonanego na fortepianie należącym wcześniej do J. Bogusza. Prof. dr hab. Józef Bogusz został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Bibliografia

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. S II 523; S II 619; WL II 138, Arch. III-kwestionariusz; M. Barczyński, *Józef Bogusz (1904–1993)*, [w:] *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Lekarskiego*, red. J. Grochowski, Kraków 2000; *Prof. Józef Bogusz (1904–1993), Uniwersytet Jagielloński. Lista pamięci*, <http://www.uj.edu.pl/uniwersytet/aktualnosci/odeszli/lista-pamieci> [dostęp: 16.12.2013]; I. Gościński, *Współpraca Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego i Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie z lekarzami z zagranicy, szczególnie pochodzenia polskiego*, <http://www.tlk.cm-uj.krakow.pl/dokumenty/wspolpraca.pdf> [dostęp: 16.12.2013]; R. Pagacz-Moczarska, *Życie pełne pasji*, „Alma Mater” 2004, nr 60; *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku*, t. 1, z. 2, Warszawa 1994; *W setną rocznicę śmierci profesora Józefa Bogusza (1904–1993)*, „Przegląd Lekarski” LXI (2004), wyd. spec.; *Z kart historii. Prof. dr hab. med. Józef Bogusz w 20 rocznicę śmierci (1904–1993)*, „Galicyjska Gazeta Lekarska”, 3 (2013), <http://oilkrakow.nazwa.pl/doc/n201303.pdf> [dostęp: 16.12.2013]; <http://www.dziennikpolski24.pl/pl/magazyn-specjalny-dodatek/szlakiem-pamieci-cz-ii/1185960-groby-profesorow-uj-na-cmentarzurakowickim-abcd.html> [dostęp: 16.12.2013].